

Јован П. ПОПОВИЋ

АРХИВСКА ГРАЂА У АРХИВУ ЈУГОСЛАВИЈЕ О ЛИЧНОСТИ КРАЉА НИКОЛЕ ПЕТРОВИЋА ЊЕГОША¹

Имам ријетко задовољство и част што сам први пут присутан на једном научном скупу који организује ова највиша институција науке и умјетности Црне Горе. Посебно сам почаствован тиме што могу својим прилогом да допринесем расвјетљавању једне тако значајне личности за нашу историју, као што је краљ Никола, та велика историјска личност, која је својом 60-годишњом владавином Црном Гором веома много задужила наш црногорски народ и српство у цјелини, о чему ће сигурно бити много више ријечи од стране других уважених учесника Скупа. Руководилац сам једне савезне институције, вама свима добро познате, па ћу са аспекта њене дјелатности покушати да упознам научну и ширу јавност са документима везаним за ову тему својим радом *Архивска грађа у архиву Југославије, као извор за истраживање дјеловања и личности Николе Петровића Његоша*.

„Кроз историју је истражено да су истрадали не они народи који су губили рајове, земљу и градове, него они који нијесу створили културну баштину”

Овој добро изговореној, а касније поновљеној реченици једног нашег уваженог архивисте, додали бисмо још, и тиме проширили текст, „и који нијесу знали или нијесу уложили довољно труда да заштите и зналачки истористе то своје културно богатство”.

Догађаји из прошлости, преко архивске грађе, бацају посебна освјетљења која су незаобилазна за сагледавање и савремених збивања; наше просторе кроз историјски развој, пратиле су честе и крупне промјене, како у политичким одређењима тако и државном уређењу, економији, култури и сл. Све те промјене одраз су се не само унутрашњих фактора у појединим државама, него су се на њих одржавале промјене и утицаји свјетских збивања. Архивска грађа је настајала од-

---

¹ У прилогу овог реферата дат је Попис једног дијела фондова и збирки као и пописник докумената у којима се може наћи грађа о Николи Петровићу Његошу.

ражавајући сва та збивања, па тако савремена политика, наука, економија и друге активности држава на овим просторима, морале су посегнути за документима ширих размјера да би се објективније сагледали и историјски објективизирали одређени догађаји. Међутим, због крупних историјских догађаја који су се одвијали на овим просторима уништавана је или одношена значајна архивска грађа са територије данашње Југославије, и то она најзначајнија, па је потребно доћи до докумената у било ком облику којима би се попуниле празнине у фондовима.

Архив Југославије посједује архивску грађу од стварања Југославије 1918. године и надаље.² Архивска грађа је груписана по фондовима, а унутар фондова сређивана и обрађивана зависно од степена сачуваности архивске грађе, административног пословања њених стваралаца или пак по принципима који се примјењују како у нашој тако и у свјетској архивистичкој теорији и пракси. Сви фондови који су сређени или обрађени, а чија је архивска грађа старија од 30 односно 50 година, доспјела је за коришћење, уз услове и начин како се то утврђује законским прописима.

Па ипак, по богатству архивских извора и њиховом значају за проучавање историје Југославије се, несумњиво, увршћује у сам врх архивских институција у нашој земљи и иностранству. То високо мјесто обезбјеђује му, прије свега, квантитет и квалитет историјских извора које посједује, без којих се не може замислити проучавање историје југословенске државе и народа који у њој живе. Садржај архивске грађе од непроцјењивог је значаја за политичку, економску и културну историју наших простора, али исто тако и за друга научна проучавања, чија су изворишта у интердисциплинарном садржају ових извора. Архивска грађа чини основну базу меморије свеукупне друштвене прошлости. Зато она, у склопу осталих историјских извора, у ширем и ужем смислу, представља основни извор у коме су садржани подаци и информације о историјској прошлости југословенског друштва, и појединцима чије је дјеловање било на простору цијеле земље или је од интереса за цијелу земљу. Она је извориште за сагледавање збивања, догађаја и односа на овим просторима гдје су наводно добром вољом и одређеном живјели или живе више народа или народности.

С обзиром да је Архив Југославије савезна установа која чува и штити архивску грађу југословенских државних установа и органа, организација општејугословенског значаја и распрострањености, као и грађу политичких и јавних личности југословенског значаја и то, по правилу, тек од краја 1918. године, дакле, од момента стварања и проглашења југословенске државе Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца и свих југословенских држава до данас, тиме је ова државна архивска установа временски ограничена да би посједовала више података о животу и раду

---

² Републике Црна Гора и Србија посједују обимну изузетно вриједну архивску грађу која сеже далеко прије 1918. године и чува је у оквиру својих архива.

краља Николе I Петровића Његоша. Оно података што о краљу Николи I Петровићу Његошу Архив Југославије посједује, односи се на његове посљедње године живота; најраније податке о краљу (књазу) Николи I Петровићу посједује из 1907. године, а о њему постоје подаци и послије његове смрти 1921. године. То су, уједно, и посљедње године независне и самосталне црногорске државе.³

Грађа о Николи Петровићу која је похрањена у Архиву Југославије могла би се извести преко сљедеће типологизације:

– документација која је настала под његовом руком (оно што Никола пише)
– више писама (нека упућена значајним личностима попут В. Вилсона или Н. Пашића), прогласа, унапређења, награда, протеста, меморандума, елабората које он потписује (та документација није претјерано богата);

– документи у којима се пише о Николи (други о Николи) – извјештаји српских посланика, процјена енглеских аналитичара, изјаве црногорских политичара, извјештаји о кретању и политичкој активности, писање штампе и формирање медијске слике о династији Петровић и друго;

– историјски догађаји у којима је Никола Петровић једна од средишних личности; одјек Николиног крунисања за краља, питање уједињења Србије и Црне Горе, династичко питање, емиграција, учешће у побунама против југословенске државе и друго;

– о Црној Гори, црногорском друштву, политичким приликама у времену од 1906. до 1926. – двије деценије дуг период у коме се политичка фигура Николе Петровића прелама посредно на простор и друштво.

Прегледајући архивску грађу која се чува у Архиву Југославије дошао сам на мисао да би веома добро било ако би се цјелокупна материја подвела под неколико великих и значајних, а при том, недовољно обрађених историографских тема. Те теме би истовремено биле иновативне и модерне – у тренду са развојем историографије у свијету (самосвијест о себи; други о њему или нама; медији и слојевита слика која настаје упоређивањем њиховог садржаја са историјском истином и друго). Тако би се дао стручан путоказ за све заинтересоване. У том виђењу те велике теме би могле да буду:

Велики сѣрашешки пројекти и идеје (тема о историји идеја)

– идеје и пројекти о изградњи Јадранске жељезнице са стратешки важним питањима повезивања са Русијом, изласка на топло море, комуникационог по-

---

³ Тај период историје Црне Горе и дјелатности краља Николе I Петровића, размотрен је у скоро издатој књизи универзитетског професора историје на Филозофском факултету у Београду др Драгољуба Живојиновића „Црна Гора у борби за опстанак 1914-1922. године”, Београд, 1996. Др Радослав Распоповић, „Дипломатија Црне Горе”, Београд 1996.

везивања Балкана и југословенског простора, комуникационог пресијецања зелене трансверзале и друго. У питању је идеја коју Никола Петровић разматра 1907. године, а која је од животне важности за опстанак Југославије и данас (Велика тема о комуникацијама);

– питање стварања реалне уније Србије и Црне Горе у годинама након балканских ратова. Та идеја ће у наредним годинама добити своју генезу. Овдје се да пратити у вертикали од 1913. до 1921. године;

– питање војне сарадње Србије и Црне Горе. У питању је једна контраверзна тема за коју ће истраживачи моћи наћи нове податке и ту тему сагледати свеобухватније. У питању је трајно значајна тема и актуелна идеја;

– питање континуираног прехрањивања Црне Горе и питање перманентног обезбјеђивања кредита и финансијске помоћи;

Питање уједињења

Сачувана документација, иако у траговима, омогућава сагледавање осјетљивог питања уједињења и реакције на њега. Та се тема може сагледати путем:

- пројекта о уједињењу;
- дипломатског ангажмана да до уједињења не дође;
- реакција на уједињење;
- пропаганде о и око уједињења;
- разнородне политичке, војне, економске, пропагандне дјелатности црногорске емиграције;
- утицаја Италије и неких других земаља на догађаје у Црној Гори;
- формирања Црногорске републике;
- војној побуни и репресији режима;
- погледима који на Црну Гору стижу из Лондона, Париза, Вашингтона, Рима.

Династичко питање

Та тема се да пратити у широком луку од проглашења Николе Петровића за краља Црне Горе па до његових активности у емиграцији средином двадесетих година. Ту тему исцрпљује сљедећа грађа:

- одједи проглашења Николе Петровића за краља;
- размишљања о абдикацији породице Петровић;
- различити пројекти о мјесту и улози породице Петровић у југословенској држави;
- политичка активност на обезбјеђењу независне и самосталне Црне Горе;
- пројекти о формирању конфедералне Југославије у којој би Црна Гора имала специјалан статус;

- дипломатска преписка Црне Горе 1914-1918;
- пропагандна активност породице Петровић и формирање медијске слике о Србији, српској војсци, српској династији Карађорђевић и друго (рецидиви те пропаганде присутни су и данас, па се истраживачима пружа прилика да упоредном анализом вреднују политичке стереотипе који се попут константе појављују на југословенском простору у XX веку);
- лични подаци о Николи Петровићу и његовој породици, личној заоставштини и имовном стању, предметима од музејске вриједности, откуп руске цркве у Сан Рему и друго.

Николин крӯ (или сви Николини људи)

Документација пружа могућност да се сагледа окружење Николе Петровића, војни старјешински кадар, дипломатски кадар, црногорски политичари, степен привржености династији Петровић и друго. Из те документације да се уочити ерозија људи који окружују суверена, досљедност и промјене у једној династичкој политици, морални падови који неминовно настају у несрећи каква је емиграција, осипању и тањењу увјерења, „патриотизму” и „издаји”.

Терор и пропaгaнда (одоздо и одозго)

Отвара се могућност за упоредну анализу онога што се дешава на терену (извјештаји војних и жандармеријских власти са наредбама, извршеним акцијама, бројем жртава, планираним и постигнутим учинком), дипломатске презентације догађаја и њихове употребе у политичке сврхе (елаборати, меморандуми и протести са садржајем који проистиче из онога што се дешава на терену са свим изопачењима реалне слике), медијска експлоатација историјске стварности са свим вулгаризацијама (црно-бијела слика која стиже са више страна – Београд, Рим, Беч, Софија, Француска и гдје се могу непогрешиво идентификовати бројни политички интереси који су се сплели око династије Петровић, Црне Горе, Србије и Југославије).

* * *

И на крају цитирам један запис из античке Грчке о суђењу једном младом пастиру чије је стадо, његовом непажњом, поломило статуе грчких богова из времена грчке цивилизације. Бранилац је поставио питање: „Зар овај млади човек није љепши и вреднији од свих мртвих богова и умрлих државника, и зар једну такву љепоту треба жртвовати зарад обичног камења?” Оно што остаје и што вјечно траје, то нијесу људи, јер они су пролазни: вјечни су само споменици културе једног народа по којима ће он бити препознатљив и у далекој будућ-

ности. Ако би се сваком допустило да их руши или скрнави, нико не би знао за нас, не би знао ни да смо постојали.

Зашто ово цитирам? Цитирам из разлога што су сви подигнути споменици или који се подижу, па и ови који су непажњом уништени, посвећени државницима, политичарима, филозофима, јунацима, књижевницима, а Никола Петровић је био све то. Управо због тога све што је у вези са њим треба чувати и сачувати. Архив Југославије, без обзира, на то што посједује врло мало архивске грађе везане за ту горостасну личност, с пажњом професионалне и реномиране институције ревностно чува сваки документ. Аутор овог реферата потрудио се да из мноштва фондова гдје је и мјесто тој грађи, пронађе нешто тих докумената и са тим упозна скуп, јавне и научне раднике, а прије свих историчаре-истраживаче, који ће захваљујући протоку времена и „теорији дистанце” моћи стећи праву слику о вриједности Николе Петровића Његоша и то објективно приказати у својим радовима.

Црногорској академији наука, а прије свих члановима иницијативног односно организационог одбора, честитам и захваљујем на припреми овог величанственог скупа, на вриједности и квалитету реферата, извору угледних и верификованих аутора из свих крајева наше земље, гостопримности и топлом људском понашању домаћина. Сви смо било појединачно или свеукупно дали огроман допринос освјетљавању личности и дјела Николе Петровића.

На крају, мислим да ми нећете замјерити, што не могу да не истакнем свој изузетан понос што припадам братству и породици чији је јунак Ђоко Лазарев Поповић, под командом цара јунака Николе Петровића, на Вучјем долу, посјекао Селим-пашу.

ПРИЛОГ

ФОНДОВИ И ЗБИРКЕ АРХИВА ЈУГОСЛАВИЈЕ СА ДОКУМЕНТИМА КАО ИЗВОРИМА ЗА ПРОУЧАВАЊЕ ДЈЕЛОВАЊА И ЛИЧНОСТИ НИКОЛЕ ПЕТРОВИЋА ЊЕГОША

Збирка Јована Јовановића Пијсона (АЈ-80)

У Збирци Јована Јовановића Пијсона има података о дјелатности краља Николе I Петровића и то:

– разматрање идеја и пројеката за изградњу тзв. Јадранске жељезнице или Тимочко-јадранске жељезнице. Та жељезница би имала стратешки значај, јер би омогућила повезивање Русије са Црном Гором (преко Румуније, Србије, тадашњег Новопазарског Санџака или Косова и Метохије у саставу Турске царевине).

вине); подаци о овој жељезници, при чему је видно учешће и краља (књаза) Николе I, потичу од 1907-1914. године, односно до почетка Првог свјетског рата;

– подаци о одјецима проглашења књаза Николе Петровића за краља, а Црне Горе за Краљевину 28. августа 1910. године, посебно у енглеској штампи;

– разматрање питања стварања Реалне уније Краљевине Црне Горе и Краљевине Србије (послије завршетка Балканских ратова), током 1913-1914. године и могућности додјеле сталне апанаже династији Петровић ако се створи Реална унија односно уједињење Србије и Црне Горе у једну државу;

– највећи дио грађе односно података о краљу Николи I Петровићу односи се на војну сарадњу Србије и Црне Горе у Првом свјетском рату 1914-1916. године; то су првенствено извјештаји српског посланика на Цетињу М. Гавриловића и делегата Српске војске генерала Јанковића при Врховној команди Црногорске војске;

– подаци о посланику краља Николе I у Београду Лазару Мијушковићу из 1914-1915. године;

– обраћања краља Николе I и Владе Краљевине Црне Горе за помоћ у храни и новцу за становништво Црне Горе током 1914-1915. године;

– подаци о односима краља Николе I и црногорских политичара, за вријеме њиховог избјеглиштва у иностранству, послје 1916. године;

– питање уједињења Црне Горе и Србије током 1917. и 1918. године и настојања краља Николе I Петровића да обезбиједи опстанак независне и самосталне Краљевине Црне Горе или њеног конфедералног статуса у будућој југословенској заједничкој држави;

– неуспјешна настојања краља Николе I и црногорских политичара у емиграцији да код влада Великих сила, а посебно на Мировној конференцији у Паризу 1919. године обезбиједи опстанак Црне Горе и да се не признају одлуке Подгоричке скупштине од 26. новембра 1918. године, односно уједињење Црне Горе са Србијом и њен улазак у јединствено Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца, односно југословенску државу;

– у Збирци се, такође, налази 70 бројева листа „Цетињски вјесник” из 1908-1910. године, као и 48 бројева листа „Глас Црногорца” из 1906-1908. и 1910. године, као и више исјечака догађаја у Црној Гори, а нарочито о дјелатности краља Николе I Петровића, у 1906, 1908-1910, 1917. и 1918. години.

У овој Збирци налази се још значајних докумената, као на примјер:

– писмо Јована Дучића, отправника послова у Посланству Краљевине Србије у Софији, од 27.1.1911. (ст. кал.), у коме, између осталог, говори о краљу Николи и Црној Гори;

– писмо посланика Краљевине Србије у Софији Мирослава Спалајковића – МИП–у Краљевине Србије, од 8.7.1911. (ст. кал.), између осталог, и о краљу Николи и Црној Гори, обимна преписка посланика Краљевине Србије Милојка

Гавриловића на Цетињу – МИП Краљевине Србије, о дјелатности краља Николе и односима црногорске војске са српском војском у I свјетском рату, 1914-1918;

– британски став о проглашењу Николе Петровића за краља Црне Горе, 1910;

– питање уједињења Црне Горе са Србијом и проблем династије Петровић; дјеловање „Црногорског одбора за народно уједињење” у Паризу, 1917-1918;

– препис писма (на француском језику краља Николе, предсједнику Црногорске владе Лазару Мијушковићу, од 29.4.1916. године;

– препис писма (на француском језику) краља Николе предсједнику Владе и министру иностраних дјела Краљевине Црне Горе Андрији Радовићу, од 9/22.5.1916. године.

Збирка (АЈ-94) др Пера Шоћа

У Збирци др Пера Шоћа, министра у више влада у вријеме независности Црне Горе, као и у годинама до смрти краља Николе Петровића 1921. године, налазе се интересантна документа:

– писмо краља Николе I, Перу Шоћу, предсједнику избјегличке црногорске владе у емиграцији, од 3.4.1920;

– диплома са одликовањем министра Пера Шоћа са потписом краља Николе од 6-19.12.1918. године;

– проглас краља Николе „Југословенима”, од 8.10.1918. године (штампан у „Гласу Црногорца”);

– писмо изванредног руског посланика и опуномоћеног министра у Црној Гори упућено П. Шоћу по питању посјете краља Николе руском цару Николи – од 16.7.1925;

– меморандум Владе Краљевине Црне Горе предсједнику САД Вудро Вилсону, из 1919. године, у коме се тражи успостављање самосталне Црне Горе и династије Петровић на њеном трону;

– дипломатска преписка Црне Горе „Le role de la France”, 1921, садржи аутентичне документе; прије II свјетског рата била забрањена у Краљевини Југославији – ријеткост – (214 нумерисаних страна);

– брошура о злочинима у Црној Гори „неколико страница из крвавог албума Карађорђевића – борба око уједињења” (52 нумерисане стране);

– брошура „Меморандум” предсједника црногорске владе, министра иностраних послова С. Пламенца упућен предсједнику Вилсону 1919. године (15 нумерисаних страна);

– брошура „Црна Гора пред Конференцијом мира 1919.” (46 нумерисаних страна + 4 листа);

– брошуре др Пера Шоћа: „Црна Гора – политичко-економска белешка”: „Прилози за културну историју Црне Горе” (100 страница, 70 м фотографија) „Du nationalisme Serbe” у „Le Montenegro en lutte contre la Turquie”.

ФОНД: ДЕЛЕГАЦИЈА КРАЉЕВИНЕ СХС НА КОНФЕРЕНЦИЈИ МИРА
У ПАРИЗУ 1919-1920. ГОДИНЕ

ф. 26, доц. I- VIII

У овом Фонду има доста докумената: писама, дешифрованих телеграма, брошура, прогласа, информација, меморандума, протеста и других аката о проблемима и ситуацији у Црној Гори, прије, за и непосредно послје уједињења са Србијом. Ево неких:

– текст Спасојевић Јанка, народног посланика, о начину спровођења Уједињења и стању у Црној Гори, под насловом „Истина о ситуацији у Црној Гори” на почетку 1919. године;

– текст под насловом „Политика Владе Црне Горе према Србији” – упућено од стране Посланства Србије у Црној Гори од 15.5.1918. год. у коме се наводи садржај прокламација краља Николе потписано од стране свих чланова Владе упућено Југословенима „да часно уђе у Југословенску конфедерацију у којој ће бити зајемчена потпуна једнакост свима и да нико никоме неће наметати првенство”;

– проглас групе Црногораца за уједињење са Србијом;

– текст „Уједињење Србије и Црне Горе” односно – како је дошло до уједињења Црне Горе са Краљевином Србијом?;

– писмо Николи Пашићу упућено у Евијану, гдје се налазио на лијечењу, у коме га информише да га Влада ставља под истрагу, за дјело велеиздаје, јер је штампао декларацију „којом се покушава да се Црна Гора насилни инкорпорише у једној другој држави и наметне јој другу династију”;

– говор архиепископа Добричића о уједињењу Србије и Црне Горе од 26. новембра 1919. год.;

– предлози Црногораца из емиграције;

– резолуција црногорских избјеглица у Италији од 20.4.1920. год.;

– „Тезе о односима Црне Горе и Србије”;

– Меморандум Комитета избјеглица из Италије упућен Клемансоу – Предсједнику француске владе;

– брошура Алекс Девина о неким чињеницама и интригама око Црне Горе;

– писмо Андрије Радовића, предсједника министарског савјета, упућено 28.12.1916. год. краљу Николи у вези с абдикацијом;

- талијанска новинска кампања у корист краља Николе;
- информација о агитацији црногорског двора да спријечи уједињење;
- извјештај Пашића о активностима црногорског двора и краља Николе;
- интервју краља Николе дат новинару и писцу Херберту Вивијану, у коме се жали на српски терор и неправду, а посебно од стране Пашића;
- писмо МИД-а Краљевској Делегацији на Конференцији мира у Паризу од 11.6.1919. год. у коме је информише да ће краљ Никола уз помоћ Талијана покушати упад у Црну Гору.

ф. 26, доц. I-XI

- Документа која говоре о талијанској подршци побуни у Црној Гори (дешифровани телеграми посланства Краљевине СХС из Рима и Владе Краљевине СХС);
- документа која говоре о мијешању Италије у унутрашње односе Црне Горе као и њихове интриге;
- посебне активности Талијана (разоружавање и подршка „одметницима” и сл. у Бару и у његовој околини);
- Пашићев телеграм из Париза о дјеловању јединица Крста Поповића између Бара и Улциња и сукоб са њима крајем јула 1919. године;
- вијести из Рима за подршку Италије за побуну у Црној Гори (дешифровани телеграм из Рима);
- сукоби у појединим мјестима Црне Горе са талијанском војском;
- извјештаји команданта Зетске дивизије о понашању Талијана и њиховој акцији у Црној Гори;
- убиства и хапшења од стране Талијана у Црној Гори;
- присталице краља Николе у Италији организују добровољце из Милана, Напуља, Болоње и других мјеста (дешифровани телеграм извјештаја војног изасланика из Рима);
- талијанска пропаганда у Црној Гори;
- држање Француске и Енглеске по питању побуне у Црној Гори;
- вијести о давању и ускраћивању материјалне помоћи краљу Николи од стране Енглеске и Француске;
- евакуација талијанских трупа из Улциња и Бара јуна 1920. године;
- представка бившег отправника послова у Цариграду Душана Дрецуна о талијанској дјелатности у Црној Гори и неслагање са политиком Николе Петровића (нарочито по питању враћања Скадра);
- Црногорци у Гаети и њихова различитост о уједињењу, преласку и оружаном упаду у Црну Гору;
- о агитацији у заробљеничким логорима у Италији за краља Николу;

- збор подршке краљу Николи у Ђенови 25. III 1920;
- Вилсонови изасланици у Црној Гори (март 1919);
- извјештај америчке комисије о Црној Гори (март 1919);
- савезници о стању у Црној Гори (април 1919);
- пут енглеског грофа Салиса у Црну Гору и његово мишљење о расположењу према краљу Николи и његовим синовима;
- црногорско питање у Горњем дому енглеском парламента;
- енглеска влада и црногорско питање;
- проглас Црногораца из Гаете упућен Конференцији мира у Паризу;
- брошура Андрије Радовића, народног посланика и бившег предсједника црногорске владе, о црногорском питању из 1919. године (52 странице);
- извјештај југословенског Прес-бироа о дискусији о Црној Гори у енглеском парламенту;
- мишљење помоћника министра иностраних дјела САД о црногорском питању;
- писма која се односе на политичко држање краља Николе упућена Делегацији при Конференцији мира у Паризу од стране Министарства иностраних дела из Београда. (У пропратном писму се напомиње да су за употребу јер су од великог значаја и интереса, и да ће бити штампана);
- извјештај о могућности искрцавања кнеза Данила у Црну Гору као краља уз помоћ Талијана;
- протест црногорске владе због „терора којег у околини Никшића чине Срби“;
- деманти повјереника са Цетиња о нетачним изјавама краља Николе о терору над црногорским народом које је МИД доставио Делегацији за мир из Београда 30.6.1919. год.;
- агитација енглеских официра за повратак краља Николе у Црну Гору;
- нота краља Николе Конференцији мира о повратку у Црну Гору;
- извјештаји о акцијама људи краља Николе;
- телеграм о повратку краља Николе у Италију, па затим у земљу, као и став савезника;
- информација Делегацији мира о намјери краља Николе да уђе у Скадар и мјерама које треба предузети да се та намјера спријечи;
- четничке акције у Црној Гори;
- информација о жељи престолонаследника Данила да прода имање;
- ситуација у Црној Гори, документа и извјештај Радовића о догађајима у Црној Гори марта мјесеца 1919. год.;
- генерал Вешовић и Црногорска Република и припрема за побуну;
- телеграм у коме А. Радовић моли да се упозна министар Протић о повећању броја „бандита из Италије” и изгледу да има Арбанаса присталица бившег

краља у Скадру међу којима и бег Соколовић који теже да Албанија и Црна Гора створе једну државу под краљем Николом;

– извјештај о догађајима у Никшићу команде Зетске дивизијске области упућен команданту II армијске области 8.6.1919.;

– агенција Ројтер о унутрашњој ситуацији у Црној Гори;

– ситуација у Зетској дивизијској области;

– извјештај о односима и сукобима са „одметницима” у Зетској војној области;

– извјештај о дјелатностима црногорских комита од стране VI жандармеријске бригаде у Котору.

– писмо упућено генералу Стефановићу 17.3.1919. год. из Париза којим се тражи да се „Јован Пламенац, бунтовник, стави под војни суд”;

– документи који говоре о Јовану Пламенцу: његово кретање, држање према савезницима, рад у емиграцији, бјекство из Црне Горе, агитација у корист краља Николе, кретање у Италији, интервју, црногорско питање, спремање упада у Црну Гору, протест против саопштења Пашића и других.

ФОНД „ДВОР КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ”

У фонду „Двор Краљевине Југославије” налазе се, углавном, подаци о краљу Николи I Петровићу, из времена када се налазимо у емиграцији и када је већ династија Петровић била детронизирана, дакле, послје 1918. године. То су подаци о залагању краља Николе I Петровића и емигрантске Црногорске владе на Мировној конференцији у Паризу, којој су се обраћали меморандумима и захтјевима за очување самосталне Црне Горе: такво је, нарочито, писмо Црногорске владе предсједнику Владе Републике Француске Ж. Клемансоу од 18. маја 1919. године.

У овом дијелу архивског фонда налазе се подаци о утицају краља Николе на прилике у Црној Гори, послје њеног уједињења са Србијом и у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца. Такође, постоје подаци о одјеку смрти краља Николе I Петровића у Црној Гори, а посебно на Цетињу, као и парастоси у црквама за умрлог краља Николу I Петровића (парастос војводе Божа Петровића у Манастирској цркви на Цетињу 14. марта 1921. године) и др.

У фонду се налазе интересантни подаци о односу према заоставштини и имовини краља Николе и династије Петровић, њеном чувању као историјско-музејске вриједности, али и као наслеђу (по рођачкој линији), у наслеђству династије Карађорђевић, имања династије Петровић у Црној Гори.

У овом фонду фотографија налази се мањи број изванредно очуваних фотографија у серији: краља Николе I и чланова династије Петровић, која је била у родбинским односима са династијом Карађорђевић.

ФОНД „МИНИСТАРСТВО ВЕРА КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ”

У овом фонду налази се врло мали број докумената. Ево неких, на примјер:
– захтјев за достављање података велешком протојереју Антонију Јакшићу, који је тражио дозволу и помоћ за одлазак у Сан Ремо на помен краљу Николи (1927);

– подаци о агитацији попа из Пљеваља Игњата Шилка, у корист краља Николе (1919-1920);

– оптужба против секретара Муфтијства у Бару Окановић Цеферовића, који се огријешо о „вјерско законским обзирима”;

– молба за повратак из САД калуђера Никодима Јањушевића, који се са групом Црногораца противио уједињењу;

– оптужбе против Илије Јовићевића, члана Цетињске конзисторије, због наклоности према бившем режиму (1922);

– захтјев за предузимање мјера против старјешине манастира Мораче, присталице Секуле Дрљевића (1920).

Фонд садржи податке о дјелатности црногорских комитета (1919), одметничке активности и страни утицаји у Црној Гори, извјештаје Министарства војске, извјештаје митрополита Гаврила о инцидентима на Цетињу приликом одржавања помена краљу Николи као и о стању у Црној Гори уопште (1921).

ФОНД „МИНИСТАРСТВО ИНОСТРАНИХ ПОСЛОВА КЈ

– *Полијичко одељење* –

ф. 27

У овом фонду налази се предмет „*Оѣкуѣ руске цркве у Сан Рему*” у чијој крипти су се налазили посмртни остаци краља Николе.

* * *

Сигурно је да има још доста докумената која се односе на краља Николу. Међутим, то би требало подробно истраживати. Има их у грађи амбасада, посланстава и конзуларних одељења Краљевине СХС која је преузета од СМИП-а, али још није сасвим сређена. У Министарству просвјете има архивске грађе

која се дотиче Николе Петровића, јер је познато да је краљ Никола учинио доста на подизању школа у Црној Гори и уопште у области просвјете и културе.

Ону архивску грађу која до сада није коришћена због несређености Архив је средио и сада је сасвим доступна. У коришћењу ове грађе Архив ће пружити пуну помоћ и сарадњу истраживачима.

Jovan P. POPOVIĆ

ARCHIVAL RECORDS OF THE ARCHIVES OF YUGOSLAVIA THE SOURCE FOR
RESEARCHES IN THE LIFE AND WORK OF NICHOLAS I PETROVIĆ

Résumé

The rich archival records and their importance for studying the history of Yugoslavia undoubtedly place the Archives of Yugoslavia high among the top archival institutions both in the country and abroad. However, as a rule, the Archives of Yugoslavia, as a federal institution, keeps and preserves records of Yugoslav state institutions, organizations of broader Yugoslav importance, as well as records of political and other public figures of the importance for Yugoslavia, only as of the late 1918, i.e. from the time of the creation and proclamation of the Yugoslav state - the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, and all other Yugoslav states till present times. Consequently, this state archival institution is restricted in terms of the period it covers to be able to possess more information about the life and work of King Nicholas I Petrović Njegoš. The few records that the Archives does have concern the last years of his life; the earliest information the archives has about the King (Prince) Nicholas I Petrović Njegoš date from 1907, and there are some documents about him after his death in 1921. At the same time, those were the last years of the independent and sovereign state of Montenegro.

Nevertheless, the documents preserved by the Archives of Yugoslavia about King Nicholas I are extremely valuable, primarily for researches. The author of the report sought to acquaint scholars with the records pertaining to the last years of life of King Nicholas held in the Archives of Yugoslavia. To that end, the author enclosed a list of archival collections and groups containing these records, as well as a register of these documents.